

Harry Hill Bandholtz: Napló nem diplomata módra.

Román megszállás Magyarországon.

Magyar Világ Kiadó, Budapest, 1993.

Bandholtz tábornok könyve magyar szempontból kuriózum. A huszadik század során amerikai diplomata magyarországi küldetéséről mindössze két könyv jelent meg, a Bandholtz-napló ezek egyike. (A másik, John F. Montgomery, *Hungary, the Unwilling Satellite* című művének magyar kiadása még várat magára.) Az Amerikai Expedíciós Hadsereg tábornokának naplója hatvan évvel eredeti amerikai kiadása után vált végre a magyar olvasóközönség számára is elérhetővé. Ráadásul ez az írás a huszadik század magyar történelmének egyik legfontosabb sorsfordulóját, a Tanácsköztársaság bukását követő hat hónap történetét dokumentálja. A könyv jelentőségét tovább növeli az a tény, hogy alapműve lehet annak a tendenciának, hogy újraértékeljük az 1918–20 közötti eseményeket és azok főbb szereplőit, valamint az amerikaiak viszonyát régióink népeihöz. Ezért a naplót elfogultan és megfelelő háttérismeretek nélkül olvasni hiba volna, mert az a vizsgált korszak félreértéséhez és félremagyarázásához vezethet. A magyar kiadás ismertetése kapcsán érdemes nem csak a naplót, hanem az 1933-as bevezető tanulmányt és a magyar fordítást is vizsgálni.

A napló, ahogy azt az előszó is jelzi, nem a nyilvánosság számára készült. Bandholtz kötetlen stílusa azt is sugallja, hogy még csak nem is az Amerikai Békedelegáció számára. A napló egy gepelt példánya mégis a Békedelegáció vezetését Wilson elnöktől átvevő Frank Lyon Polk birtokába került. Ez pedig, egyéb tények ismeretében, egy általánosabb román-ellenes amerikai álláspont létezését látszik igazolni. Bandholtz küldetése során kialakult román-ellenessége (és ebből fakadó

magyarbarát megjegyzései) nyilvánvalóan a Magyarország megszállás idején tanúsított román magatartás következménye. Ez azonban már csak a történet vége. Az amerikaiak a háború kezdetétől előítéletekkel viseltettek a románokkal szemben, képviselőiket sem hallgatták meg. Ezt az alapvetően igazságtalan, ám az amerikaiaktól korántsem idegen hozzáállást egy sor tényező váltotta ki. A Regát háború előtti antiszemitizmusa és a két ország közti vámviták adták meg a kedvezőtlen alaphangot. Románia háború alatti diplomáciája tovább rontotta a képet, ugyanis az 1916-os titkos szerződés, a háborúból való ki-, majd a paduai fegyverszünetet követő visszalépés nem volt összeegyeztethető Wilson elnök politikájával. Már ez is kellő magyarázatot adhat arra, hogy Párizsban az amerikaiak, a személyes szimpátia hiányán túl, miért kezelték annyira hidegen a velük gyakorlatilag szövetséges románokat, Brătianu miniszterelnökkel az élen. A fegyverszüneti szerződések sorozatos megsértése, együtt a békekonferencia utasításainak figyelmen kívül hagyásával, csak tovább mérgecsítette a viszonyt. A Magyarország megszállása idején tanúsított román magatartás eredményeként végleg betelt a pohár. Ilyen összefüggésben egészen más hangsúlyt nyer Bandholtz-nak az a naplóban is jelzett (egyéb-ként nyilvánvalóan kivitelezhetetlen) javaslata, hogy szakítsák meg a diplomáciai kapcsolatokat a két ország között. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy Polk többször is komolyan fontolgatta Charles J. Vopicka, a leplezetlenül románbarát bukaresti amerikai követ visszahívását. Az a tény, hogy ennyire drasztikus lépésekre mégsem került sor, azt

bizonyítja, hogy az európai politikából fokozatosan visszavonuló amerikai kormányzat számára a legyőzött és feldarabolt Magyarország megmaradt érdekeinek védelme nem ért meg egy konfrontációt a szövetséges román kormánnyal. Éppen ezért, a Magyarországgal kapcsolatban kedvező, vagy annak tűnő amerikai megnyilvánulásokat nem szabad túlértékelni.

A román kormányzat az egész kérdéskört másként ítélte meg. Románia maximális elképzelésének, Nagy-Románia megvalósításának tervével lépett be a háborúba és erre az antanttól megfelelő garanciát is kapott az 1916-os titkos szerződésben. Elszigetelten, a központi hatalmak szorításában, valóban minden antant támogatás nélkül, Románia vesztett és aláírta a bukaresti különbékét. Az 1918. november 3-i hadüzenet azt a célt szolgálta, hogy legalizálja korábbi követeléseiket és hogy alapot adjon egy Magyarország elleni új háborúra. Eközben az 1917-ben az Egyesült Államokba küldött erdélyi román delegációt a Fehér Háznak még a közelébe sem engedték. Miután Wilson áldását adta a Monarchia feldarabolására (1918. június végén), a State Department biztató hangú táviratokat küldött Iasiba, a román kormány akkori székhelyére; ugyanakkor az elnök kijelentette, hogy a kormánya nem ismeri el a háború alatti titkos szerződéseket. A Bratianu-kormány számára ez végleg bebizonyította, hogy amerikai segítségre — a csehekkel ellentétben — nem számíthatnak. Román szempontból tehát logikus döntés volt, hogy közbe vették saját sorsukat, s hogy új szövetségeket kerestek és találtak a franciákban. Bratianu döntésének helyességét igazolta az a tény, hogy Közép és Kelet-Európa háború utáni átrendezése, s ezzel együtt Nagy-Románia létrehozása, a francia terveknek megfelelően történt. Tulajdonképpen a románok joggal neheztelhettek a nemzeti önrendelkezés elvét szóban igen, de a gyakorlatban nem támogató amerikai kormányra (függetlenül attól, hogyan ítéljük meg a román követeléseket). Nyilvánvalóan csak a francia Berthelot tábornok bátorításával kerülhetett sor a fegy-

verszünet megszegésére, s csak a román kormányt befolyásoló franciák sugallatára hagyták figyelmen kívül a békekongresszus és a tábornoki misszió (melynek Bandholtz is tagja volt) utasításait. Az imént vázolt amerikai és román álláspontok természetesen nem mentik a Magyarországot kifosztó román hadsereget, sem az azt irányító diplomatákat, de rávilágítanak a Bandholtz tábornok által sorozatosan kifogásolt román magatartás egyes motivációira.

A napló másik érdekes vonatkozása Bandholtz magyarországi megítélése lehet. Román-ellenessége miatt a tábornokot a kortárs magyar sajtó és politikusok egyaránt magyarbarátoknak tartották. Budapesten szobrot állítottak neki azért, mert megvédte a Nemzeti Múzeum kincseit a fosztogató román katonáktól. Noha a napló és a kortárs magyar közvélemény tükrében Bandholtz valamiféle magyarbarát kulturális hősnek tűnhet, korántsem volt az. Írását olvasva számos, a magyarokat és a magyar kultúrát (nemzeti karakter, politikusok, színház, stb.) lekicsinylő megjegyzést találhatunk. A tábornokot csak a küldetése során kialakult román-ellenessége sarkallta magyarbarát (vagy annak tűnő) megjegyzésekre. Alapvetően azonban ugyanúgy lenézte és lekezelte a magyarokat, mint a többi régióbeli kis népet. A napló továbbá számottevő műveltségbeli hiányosságokról, hiúságról, pózolás hajlamról, valamint az amerikai felsőbbrendűségbe vetett hitről is tanúskodik.

Mindezeket is figyelembe véve Bandholtz tábornok naplója jelentős kortörténeti dokumentum. Ismerteti a tábornoki misszió működését és nehézségeit, a magyar csendőrség újjászervezésének problémáit, gyakorlatilag az egyetlen ismert és megbízható statisztikát adja Magyarország kifosztásáról, bemutatja az országban dolgozó amerikaiakat és jellemzi a magyarországi politikai hangulatot. A korszakot jobban ismerők számára további két fontos információt is szolgáltat. Jelentéseinek tartalma és hangvétele erősen befolyásolta az Amerikai Bék delegációt vezető Polk nézeteit, akiknek szerepe

vitathatatlan a román kivonulás kikényszerítésében. Ugyanakkor Bandholtz a maga módján Horthy hatalomra jutásához is hozzájárult, s nem csak a fehér terror tagadásával, hanem azzal a több mint százoldalas memorandummal is, melyben a Magyar Nemzeti Hadsereget az egyetlen politikai stabilitást garantáló hatalmi tényezőként mutatta be.

Érdemes néhány szót ejteni Fritz-Konrad Krüger 1933-as bevezető tanulmányáról is. Lord Rothermere nagy port kavart „Igazságot Magyarországnak” akcióját követően tudományos szinten is megkezdődött a világháború egyes kérdéseinek ártértekelése. Az *audiat et altera pars* elv alapján végre megjelenhetett Ponsonby műve a háború alatti brit propaganda hazugságokról, az Egyesült Államokból szabotázsért és kémkedésért 1915-ben kiutasított Habsburg követ, Constantin Theodore Dumba visszaemlékezése, Gróf Bethlen István angliai előadásainak gyűjteménye és a Bandholtz napló is. Krüger bevezető tanulmányát mind a történészek, mind az érdeklődők élvezettel olvashatják, hiszen a szerző az adott korszakban elérhető anyag nagy részét felhasználta. (Kivéve a Területvédő Liga angol nyelvű kiadványait: ez azért érdekes, mert a Tisza álláspontját feltáró minisztertanácsi jegyzőkönyveket a Liga publikálta először angolul 1920-ban, párhuzamosan Angliában és az Egyesült Államokban.) Nyilvánvaló okokból a Tanácsköztársaság bemutatása különös érdeklődésre tarthat számot. Meg kell azonban jegyezni, hogy Krüger elsősorban 2–5 évvel az események után írt forrásokra támaszkodott, melyek – szintén érthető okokból – ugyan csak torz képet mutatnak. (Egy jellemző példa Tormay Cecília többször is idézett műve, amely Károlyit nemzetáruló szörnnyetegként, társadalmi osztályát megtagadva kommu-

nistává lett arisztokrataként mutatja be. Szerencsére Krüger ezt a nézetet nem vette át.) A kötet bevezető tanulmánya (érthető) kisebb pontatlanságai ellenére is értékes és forrásokra alapozott vélemény a korszakról, melyre érdemes odafigyelni.

Néhány szót kell ejteni a magyar fordításról is. Egy ilyen terjedelmű és stílusú mű lefordítása nem kis feladat és elvégzése feltétlenül elismerést érdemel. A fordítás ugyanakkor elárulja, hogy a fordító nem ismeri a korszakot tárgyaló irodalmat (ld. a bevezető tanulmány lábjegyzeteit) és hogy gondja van mind az idiomatikus kifejezések visszaadásával (ld. *between the devil and the deep blue sea* szó szerinti lefordítását), mind Bandholtz különleges stílusának magyarra átültetésével. Az eredeti angol szöveget ugyanis, a magyar fordítással néhol ellentétben, nem a gúny, hanem a már említett lekezelő hangvétel és az ironia jellemzi. Szerencsére nem csak egyes román-ellenes megjegyzések fordítása túlzottan szlenges, hanem a magyar vonatkozásúaké is. A hitelesség kedvéért emellett nem szabad szó nélkül elmenni.

Ezzel együtt is Harry Hill Bandholtz 1919–20-as naplójának magyar kiadása érdekes és értékes olvasmány. Maga Bandholtz tábornok pedig, azért az alkalmanként valóban *don quixote-i* harcért, melyet a legyőzött és kiraholt Magyarország érdekeinek védelmében vívott, nemcsak budapesti szobrát, hanem minden magyar ember őszinte tiszteltét is megérdemli.

Glant Tibor